

Er dreigt een serieus probleem te ontstaan in ons Tweekamerstelsel. Steeds reëler wordt de gedachte aan een *worst case*-situatie, namelijk wanneer een zittend kabinet na verkiezingen geconfronteerd zal worden met een oppositionele meerderheid in de Eerste Kamer. 'Worst case', omdat het dan immers allerminst ondenkbaar is dat deze meerderheid – niets menselijks zal haar vreemd zijn – de haar aangeboden wetsvoorstellen 'slag op slag' zal verwerpen. We zijn dan beland in een situatie van wat men *staatsrecht*nood zou kunnen noemen, dat wil zeggen een situatie, waarvoor staatsrechtelijk geen pasklare en afdoende oplossing voorhanden is. Met de auteurs van het artikel 'De problematische positie van de Eerste Kamer' (S&D, 7/8, 1995), Frank de Vries en Peter Rehwinkel, ben ik het eens dat deze eventualiteit door het opkomen van de 'zwevende kiezers' thans waarschijnlijker lijkt dan vroeger¹ en dat, voordat het zover is, voorzien moet zijn in een oplossing.

De door de schrijvers voorgestelde oplossing voor de door hen geschetste Eerste-Kamerproblematiek – de directe verkiezing van de Eerste Kamer (EK) en voor haar niet meer dan een recht van terugzending van wetsvoorstellen naar de Tweede Kamer – zal zeker soelaas kunnen bieden. Wat dit laatste betreft lijkt mij de door de schrijvers voorgedragen versie in zoverre acceptabel dat zij in ieder geval aan het 'vetorecht' van de EK een einde maakt. En daar gaat het natuurlijk om; de rest stelt een doekje voor het bloeden voor. Voor het overige ben ik wel bang dat de voorgestelde opzet voor de wetgeving ernstig

STAAT EN BURGER

De politieke ontbinding van de Eerste Kamer

JAN ESKES

De auteur is politicoloog

tempoverlies met zich mee zal brengen omdat de door de directe verkiezing versterkte legitimatie van de EK haar als het ware zal uitnodigen om keer op keer gebruik te maken van haar nieuwe bevoegdheid om – in de woorden van de schrijvers – 'wetsvoorstellen, voorzien van kritiek en aanbevelingen tot wijziging, terug te sturen naar de Tweede Kamer'. Anders dan nu zal de *réflexion* van de EK inhoudelijke aanpassingsvoorstellen kunnen genereren, waarvan men hoopt dat zij in het finale wetgevingsprodukt opgenomen zullen worden. Te verwachten valt dat om die reden de EK de bij haar binnenkomende wetsvoorstellen meestal even uitvoerig, even nauwgezet en daarmee even tijdrovend zal behandelen als de Tweede Kamer en dat het voor deze laatste zeer regelmatig zal voorkomen dat zij wetsontwerpen *tweemaal* in behandeling zal moeten nemen. Bij een wetgevingsproces dat toch al te veel tijd vraagt, lijkt het mij nauwelijks aanvaardbaar dat aldus het afdoeningstempo nog meer degenerereert.

Maar hoe dan ook, zeker met het oog op het 'worst case'-scenario bieden de voorstellen van de schrijvers inderdaad een afdoende oplossing. Het voorgestelde regime zal echter om een grondwetsherziening vragen, waarmee tevens gezegd is dat een gunstige afloop allerminst zeker is (tweederde meerderheid!) en dat het in ieder geval nog wel even kan duren voordat het zover is². Maar staan wij ook met lege handen, wanneer in de tussentijd niet de genoemde 'worst case' aan de orde is, maar een andere situatie die evenzeer tot de reële mogelijkheden behoort,

namelijk een situatie waarbij een regeringsfractie in de EK al dan niet systematisch haar steun onthoudt of dreigt te gaan onthouden aan voor het kabinet belangrijke wetsvoorstellen? Vooral na 1988 zijn daarvan voorbeelden aan te wijzen³. Ik meen dat voor het oplossen van de dan ontstane impasses reeds nu een adequate en onberispelijke oplossing bestaat. Ik heb het hier over *de ontbinding van de EK*.

Bij grondwetsherziening zinloos

Vooropgesteld: een ontbinding van de EK is meestal zinloos. Van de meeste ontbindingen, die tot nu toe plaats hebben gehad, kan dat gezegd worden. Tot voor kort schreef de Grondwet in artikel 137 voor dat bij haar herziening beide kamers ontbonden dienden te worden. Dat heeft tot nu toe bij elke grondwetsherziening nieuwe verkiezingen voor elk der beide kamers nodig gemaakt. De ontbindingsverkiezingen van de Tweede Kamer liet men dan gewoonlijk samenvallen met het tijdstip van de normale periodieke verkiezingen, zodat twee vliegen in één klap geslagen werden en tempoverlies vermeden werd. Wilde men echter tempoverlies optimaal vermijden, dan moest ongeveer tegelijkertijd ook de EK ontbonden en (dus) opnieuw verkozen worden. Laatstgenoemde verkiezing viel dan meestal niet samen met haar normale periodieke verkiezing, maar vond plaats ergens midden in de reguliere zittingsperiode. Met zulke voor hem hinderlijke 'grondwetsherzieningsontbindingen' is de senaat in het verleden continu geconfronteerd geweest⁴. Aangezien het steeds de leden van provinciale staten (moesten) zijn die de EK kozen en er daarom in feite van een verkiezingscampagne geen sprake was, ging deze operatie meestal aan de bevolking onopgemerkt voorbij. Vanaf de grondwetsherziening van 1983 valt de vierjarige zittings-

duur van de EK praktisch samen met de vierjarige zittingsduur van de colleges van provinciale staten, voor welke colleges echter bij een grondwetsherziening in een ontbinding (en herverkiezing) niet was voorzien. Een en ander leidde ertoe dat in de praktijk hetzelfde kiescollege dat de leden van de ontbonden EK aanwees, nu ook weer de nieuwe EK zou moeten verkiezen. Aldus is het nog gegaan in 1986⁵. Normaliter resulteerde een en ander niet in een wijziging in de politieke krachtsverhoudingen van de EK en aangezien grondwetsrevisies in deze fase eigenlijk nooit politieke conflictstof van enige betekenis bevatten, was ook de kandidering voor en daarmee de personele samenstelling van de fracties nagenoeg gelijk aan die van vóór de ontbinding. Praktisch gesproken: de EK keerde in ongewijzigde samenstelling terug. Nog maar kort geleden is aan dit zinloze gedoe een einde gemaakt. Een daarop gerichte grondwetsaanpassing, die inmiddels het *Staatsblad*⁶ heeft bereikt, voorziet voor een grondwetswijziging voortaan alleen nog maar in een ontbinding van de Tweede Kamer en een tweederde meerderheid voor de wijzigingsvoorstellen in beide kamers in de tweede lezing.

Politieke ontbinding van de Eerste Kamer

Tegen het uit de Grondwet lichten van de EK-ontbinding bij grondwetsherzieningen valt nauwelijks enig bezwaar te bedenken. Deze ontbindingsvariant zal wel door niemand gemist worden. Anders staat het er mijns inziens voor met de zogenaamde *politieke ontbinding* van de EK. Het lijkt er evenwel op dat sommigen dit een soort 'staatsrechtelijk incorrect' onderwerp vinden dat niet al te veel aandacht verdient. Zo zien we voor de EK dit politieke ontbindingsrecht in de literatuur afgewezen als zijnde 'politek volstrekt irrelevant en dus een farce',

1. Bij de EK-verkiezingen van 9 juni 1987 was het overigens bijna zover. De regeringspartijen CDA en VVD slaagden er nog maar net in hun meerderheid te behouden.

2. Elke poging tot het terugbrengen van de bevoegdheden van de EK zal rekening moeten houden met tegenwerking van de EK zelf. Het vermijden van ongelukken hier eist van de voor de wijziging geporteerde partijen een zorgvuldige mise en scène en regie bij de selectie van kandidaten voor de EK.

3. Voor een overzicht van de incidenten tussen 1988 en 1992 verwijs ik naar: H.R.B.M. Kummeling, *De Nederlandse Eerste Kamer* (preadvies Vereniging voor

de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland), Zwolle, 1992, pp. 29-32.

4. Voor een overzicht van dergelijke ontbindingen verwijs ik naar: J.J. Vis, *De ontbinding van het parlement* (Serie Monografieën 'Nederlands Parlementrecht', Monografie 4), Assen, 1987, p. 131-132.

5. Toen de minister van Binnenlandse Zaken in september 1993 haar voornemen uitte om het scenario van 1986 te herhalen t.b.v. de op dat ogenblik aan de orde zijnde grondwetsherziening en de EK te ontbinden en te doen herverkiezen tegelijk met de Tweede Kamerverkiezingen van maart 1994,

steigerde de EK en verzocht de regering haar ontbinding te laten samenvallen met de eerstvolgende reguliere EK-verkiezing van 29 mei 1995. Vermoedelijk met het oog op het praktisch zeker in de naaste toekomst verdwijnen van de ontbindingsreis voor de EK, werd het verzoek gehonoreerd.

6. Wet van 10 juli 1995, *Staatsblad* 1995, nr. 403. Voor de behandeling van de voorgeschiedenis van dit stuk grondwetsherziening, zie: G.F.M. van der Tang, *Artikel 137 (voorstel)*, in: Akkermans/Koekkoek, *Supplement bij De Grondwet*, Zwolle, 1995, pp. 16-23.

'ondenkbaar'⁷ of als 'nauwelijks reëel te noemen'⁸. Toch is het zo dat onze nuchtere Grondwet in zo'n ontbinding voorziet door in haar artikel 64⁹ de regering eenvoudigweg de bevoegdheid te geven *elk van beide* kamers te ontbinden. En wat meer is: de Grondwet voorziet er al vanaf 1848 in en is er sedertdien hardnekkig in blijven voorzien. Het recht strekt ertoe een conflict tussen kabinet en een van de beide kamers of beide kamers op te lossen. Ten aanzien van de EK is het instrument als zodanig voor en na de door minister-president Kuyper in 1904 geïnstigeerde en toen omstreden ontbinding nooit gebruikt en deze non-usus – ook al omdat er sedertdien nooit een werkelijk ernstige aanleiding was voor gebruik – zou reden kunnen geven om in ieder geval voor wat betreft de EK het feitelijk afschaffen van het recht te overwegen¹⁰. Het is voor mij de vraag of zo'n stap juist op dit moment wel verstandig zou zijn. Met Rehwinkel en De Vries deel ik het voor gevoel dat de kans op constitutionele perikelen in deze sfeer zich juist nu pas aandient¹¹. In dit verband dient erop gewezen te worden dat er zich langzamerhand – om het maar veilig zo te noemen – 'een regel van staatsrechtelijk fatsoen' heeft vastgezet, die inhoudt dat bij een politieke ontbinding van de Tweede Kamer ook het kabinet het veld zal moeten ruimen. Op die manier wordt gegarandeerd dat een kabinetsformatie plaatsvindt met inachtneming van een 'verse' kiezersuitspraak. Voor een kabinet bestaat een dergelijke 'opstap-plicht' echter beslist niet in het geval van een ontbinding van de EK. Dat betekent dat hier de consequenties veel minder ingrijpend zullen zijn dan bij een ontbinding van de Tweede Kamer.

Een reële uitweg uit impasses

Iedereen die de democratie een goed hart toedraagt zal wel menen dat ingeval een conflict ontstaat tussen enerzijds de leden in het kabinet en in de Tweede-Kamerfractie van een bepaalde partij en anderzijds de Eerste-Kamerfractie van diezelfde partij, in dit conflict de wil en het inzicht van het eerstgenoemde duo uiteindelijk zal dienen te prevaleren. Dat is ook – terecht – de algemene strekking van het voorstel van Rehwinkel en De Vries. De Tweede Kamer representeert immers op een

meer directe wijze de wil van de kiezers dan de EK en er is bovendien geen sprake van een vertrouwensbreuk tussen Tweede Kamer en kabinet. Wanneer zo'n conflict tussen EK en andere partners zichtbaar wordt door het 'uit de boot vallen' van een EK-regeringsfractie, dan is voor het uit de wereld helpen van het conflict een ontbinding van de EK mijns inziens een legitiem en ook constitutioneel onberispelijk instrument. Het gaat daarbij – en dat verdient enige nadruk – bovendien om een betrekkelijk weinig gecompliceerde en weinig storende operatie waarmee zo nodig telkens de zittende EK de maat genomen kan worden ten aanzien van de haar toegedachte politieke speelruimte. Men mag overigens aannemen dat op deze wijze het ontbindingsinstrument nu al als een soort 'stille kracht' een heilzame invloed uitoefent. Zo is het haast ondenkbaar dat een gelegenheidscoalitie in de EK van oppositie en een of meer regeringsfracties een kabinet zal confronteren met een motie van afkeuring. Het is dan wel zeker dat een kabinet *niet* zal kiezen voor zijn eigen aftreden – dat zou gezien de onvoorspelbare gevolgen buitengewoon onverstandig zijn – maar zal overgaan tot een ontbinding van de EK met de verwachting op die manier uit de impasse te komen. Het besef dat met een motie van afkeuring aldus de desbetreffende EK naar alle waarschijnlijkheid haar eigen doodvonnis tekent, betekent mijns inziens dat deze stap alleen nog maar *in theorie* tot de politieke speelruimte van de EK behoort en dat in verband hiermee de vertrouwensregel in zijn uiterste consequenties op dit punt ook niet meer dan een *theoretische rol* speelt. De ervaringen van de afgelopen tijd laten zien dat de pijn hem natuurlijk veel meer zit in de sfeer van wetgeving, die een deel van de EK onwelgevallig is. In zo'n geval dient naar mijn opvatting door de regering het instrument van de ontbinding – of de dreiging daarmee – met veel meer overtuiging en veel eerder ingezet te worden. Vanzelfsprekend niet in het geval de EK voor de dag komt met argumenten die het kabinet overtuigen. Al even vanzelfsprekend niet wanneer het gaat om flut-wetsontwerpen. Maar een ontbinding moet wel degelijk in het vizier komen als het gaat om voor het kabinetsbeleid essentiële voorstellen, bijvoorbeeld om wetsont-

7. Vis a.w., p. 139 en p. 140.

8. Kummeling a.w., p. 23.

9. Artikel 64, lid 1 Grondwet: 'Elk der kamers kan bij koninklijk besluit worden ontbonden'.

10. Vgl. in die zin: Vis a.w., p. 140 en p. 182.

11. Laten genoemde schrijvers overigens in de door hen voorgestelde opzet het recht om de EK te ontbinden ongemoeid?

werpen die onderdeel en afspraak uitmaken van het regeerakkoord¹².

Nu zou men kunnen beweren dat hetzelfde bezwaar, dat zich tegen een ontbinding van de EK ten behoeve van een grondwetsherziening laat aanvoeren, namelijk dat door de ongewijzigde samenstelling van de staten-colleges ook de samenstelling van de opnieuw gekozen EK praktisch onveranderd zal blijven, met evenveel recht aangevoerd kan worden tegen een politieke ontbinding van de EK. Voor wat betreft de onveranderlijkheid van de politieke krachtsverhoudingen in de nieuwe senaat is dat argument zeker niet onjuist¹³, maar bij een *politieke* ontbinding zal voor wat betreft de personele samenstelling van de fracties de onveranderlijkheid vermoedelijk *juist niet* het normale beeld zijn. Het staat immers vanzelfsprekend iedere politieke partij vrij – sterker nog, het is haar democratische plicht – om zich bij verkiezingen vooraf ervan te vergewissen dat haar kandidaten in voldoende mate de partijlijn steunen, zoals het a fortiori het goed recht van een politieke partij is om bij redelijke twijfel of op deze ondersteuning wel onder alle omstandigheden gerekend kan worden bepaalde personen *niet* te kandideren. Met inachtneming van deze constatering ligt de veronderstelling voor de hand dat bij een *politieke* ontbinding van de EK er voor senatoren, die uit het coalitie- of regeringsschip zijn gevallen, bij de nieuwe verkiezing geen plaats meer zal zijn op de kandidatenlijst van de desbetreffende regeringsfractie. Druk vanuit het kabinet, vanuit de Tweede-Kamerfractie en vanuit het in dezen praktisch altijd dominante partijbestuur¹⁴ zullen voor een zodanige kandidering moeten zorgen dat ook in de EK-fracties van de regeringspartijen voortaan een loyale steun voor de coalitie gegarandeerd zal

zijn. Daarvoor zullen harde en voor sommige betrokkenen misschien wel pijnlijke keuzes nodig zijn¹⁵, maar een en ander is onontkoombaar in het licht van de volstrekt gerechtvaardigde eis dat kandidaten/EK-leden van een partij zich zullen moeten neerleggen bij de door partij-organen (partijbestuur, congres), Tweede-Kamerfractie en bewindslieden bij de kabinetsformatie en daarna uitgezette politieke koers. Waar het in dat verband natuurlijk vooral om gaat is of de leider van een partij in staat zal blijken (ook) zijn EK-fractie in toom te houden. In de huidige politieke constellatie gaat wat dit betreft vanzelfsprekend in de eerste plaats de belangstelling uit naar vvd-leider Bolkestein en zijn getalsmatig sterke, van politieke kopstukken goed voorziene fractie in de EK.

Gevolgen van de ontbinding van de Eerste Kamer

Men kan zich ten aanzien van de hierboven voorgestelde toetsing de vraag stellen of het nu wel verantwoord is alleen ten behoeve van genoemde doelstellingen de forse ingreep te doen van het opnieuw op poten zetten van een verkiezingsoperatie. Daarop past in de eerste plaats het antwoord dat alleen de geschetste hertoetsing een reële kans biedt op een solide voortgang van het gewenste kabinetsbeleid en op het op een aanvaardbare manier doorbreken van de impasse, terwijl voorts in vergelijking met de andere verkiezingen de verkiezing van de EK toch niet anders dan een sinecure te noemen is, vanzelfsprekend niet in de laatste plaats omdat hier niet rond 9.000.000 kiezers in het geweer behoeven te komen, maar slechts 752 statenleden!

Ook de in andere verkiezingsferen zo bewerkelijke organisatie en begeleiding van de stemming zal

12. Zo rechtvaardigde het kabinet-Kuyper de mijns inziens ten onrechte zo verguisde ontbinding van de EK in 1904 met het argument dat het door de EK verworpen wetsontwerp inzake het hoger onderwijs 'strekke tot gedeeltelijke uitvoering van de in het programma van 1 Augustus 1901 opgetreden Kabinet' (zie: *Ned. Staatscourant*, 24/25 juli 1904).

13. Door nieuwe, 'slimme', voor andere politieke blokken geheim gehouden en op het laatste moment aangegane lijstverbindingen zou er wel eens iets kunnen veranderen.

14. Misschien kan men voor de Tweede Kamer met enige moeite volhouden dat

het een produkt van 'kiezersdemocratie' voorstelt. De EK is echter zonder twijfel als een produkt van 'partijdemocratie' aan te merken. Zo is het – om maar een voorbeeld te noemen – volgens de CDA-reglementen het partijbestuur dat de kandidering voor de Eerste-Kamer-verkiezingen volledig beheerst, terwijl ingevolge dezelfde reglementen voorkeurstemacties voor ieder CDA-lid – op straffe van roeyement – verboden zijn en bovendien via vooraf getekende 'afstandsverklaringen' elke gekozen kandidaat – zo de partijleiding dit dienstig acht – van het bezetten van zijn of haar zetel kan worden afgehouden.

15. Anders dan Kummeling (a.w. p. 23)

ben ik niet al te zeer bevreesd voor het gevaar van 'partijscheuring en de daarbij behorende negatieve electorale gevolgen' die een na een politieke ontbinding van de EK voorgestelde kandidatenwisseling zou kunnen teweegbrengen. Het dramatische belang van de operatie zal vermoedelijk juist de eenheid in de partij bevorderen en het aanwezige besef dat het leven en voortbestaan van het kabinet afhankelijk zal zijn van hun stemgedrag, zal de over het algemeen van nature toch al weinig 'opstandige' statenleden er wel toe brengen de 'coalitiegetrouwe' kandidaten te steunen.

in dit geval niet veel meer inhouden dan dat de statencolleges voor een uurtje hun normale provinciale besognes zullen moeten onderbreken. Voor de in de ontbonden EK aanwezige originele 'oppositie' en voor die regeringsfracties die niet uit de regeringsboot zijn gevallen zal bovendien naar verwachting de kandidering niet al te veel werk opleveren: hier zullen – zo mag men aannemen – als kandidaten meestal de partijgenoten uit de ontbonden kamer aangewezen worden.

Evenmin valt te vrezen dat een ontbinding van de EK zal leiden tot een onaantvaardbare vertraging in het afwerken van het wetgevingsprogramma. Het is immers zo dat de op termijn ontbonden EK blijft zitten tot het aantreden van haar nieuw-gekozen opvolgster. Vanaf het tijdstip dat het ontbindingsbesluit is bekendgemaakt tot het moment van het aantreden van de nieuwe collega's is de oude kamer als het ware 'demissionair' en is gehouden met gepaste respectering van het landsbelang de lopende zaken op een loyale wijze te blijven uitvoeren, op dezelfde wijze als zij dat ook altijd deed bij een ontbinding ten behoeve van een grondwetsherziening. Het presidium van de EK zal er bij een politieke ontbinding wèl voor moeten zorgen dat de behandeling van en de stemming over wat meer controversiële zaken zullen worden uitgesteld en zullen worden overgelaten aan de nieuwe kamer. In dezelfde trant doet ook de regering er goed aan in de periode *van hooguit elf weken*, waarin de senaat demissionair zal zijn, deze laatste niet te confronteren met voorstellen of stukken, waarvan zij ook maar het geringste vermoeden heeft dat zij bij de eigen fractie(s) op tegenstand zullen stuiten. En voor zover er onverhoopt dan toch minder gewenste achterstanden in het parlementaire werk zullen ontstaan, bestaat er vanzelfsprekend juist voor de (nieuwe) EK voldoende mogelijkheid en ruimte om de sokken op te trekken en inhaaloperaties te organiseren.

Het meest aangewezen middel van conflictoplossing

In theorie is de politieke ontbinding niet het enige middel om een als gevolg van een geannonceerde wetsverwerping of beleidsafkeuring dreigend conflict tussen kabinet en een EK-regeringsfractie uit de wereld te helpen. In dat geval staan het kabinet nog andere wegen open, die echter mijns inziens realiter moeilijk begaanbaar zijn. Zo zullen de

gevolgen van een aftreden van het kabinet, dat (nog steeds) het vertrouwen geniet van de meerderheid van de Tweede Kamer leiden tot een duistere situatie. Moet in dat geval de Tweede Kamer ontbonden worden? En wat als dan de verkiezingen leiden tot een meerderheid, die alleen de voorkeur geeft aan een kabinet van dezelfde kleur en samenstelling als het vorige? Zal het intrekken van een door de EK bedreigd wetsontwerp soelaas bieden, wanneer dit wetsontwerp eerder de zegen van de Tweede Kamer heeft gekregen en dit ontwerp essentieel of vitaal is voor het kabinetsbeleid? Wordt aldus niet een ongezoekt conflict tussen kabinet en Tweede Kamer gegenereerd, met alle gevolgen van dien? Al deze oplossingen bieden slechts schijnoplossingen doordat zij meestal nieuwe impasses zullen oproepen.

Nu zou het overdreven zijn te beweren dat een politieke ontbinding van de EK in het geheel geen bezwaren kent, maar deze – op de keper beschouwde – lichte bezwaren wegen niet op tegen de goede kans dat aldus staatsrechtelijke blokkades op een aanvaardbare, door de Grondwet aangewezen wijze zullen worden doorbroken en dat in ieder geval de politieke duidelijkheid zal zijn gediend. Want dat laatste zal hoe dan ook het resultaat zijn van de ontbinding. Als een partij, waarvan de fractie in de EK uit de band springt, na deze misstap niet over de brug komt met kandidaten die wèl achter het kabinetsstandpunt staan en die wèl bereid zijn de door kabinet en Tweede-Kamerfractie uitgestippelde lijn te volgen, dan is voor iedereen duidelijk dat deze partij een coalitiebreuk niet uit de weg wenst te gaan en deze niet wil verhinderen. Die duidelijkheid is er dan in ieder geval en het komt mij voor dat dit gegeven zal moeten leiden tot een kabinetscrisis. Maar normaal gesproken zal men kunnen verwachten dat de regeringspartij in kwestie wel zal handelen volgens de ook hier passende regel: 'Qui casse, qui paye' en de bemensing van haar EK-fractie in de gewenste zin zal aanpassen.

Gezien de ervaringen tijdens Lubbers-III is het niet denkbeeldig dat ook het kabinet-Kok te maken zal krijgen met conflicten met een of meer regeringsfracties in de EK. Met het oog op dergelijke situaties is het goed de merites van het ontbindingsinstrument nu te bezien en enigermate van stof te ontdoen.